

Levstik.

Berilo Jos. Stritarja v »Slovenskem klubu« na Dunaji.

Ln zdaj še ti!« — tako se začinja pesem o prerani smrti Josipa Jurčiča; tako sem vzdihnil, a tedaj še bolj iz globočine srca, ko mi je prišla žalostna novica, da mi je šel za vsemi drugimi tudi Levstik!

Nekakó čudno je človeku pri srci, ko véliki petek popoludné v cérkvi pri tistem pomenljivem obredu na temno-zagrnenem oltarji sveča ugaša za svečo, da napósled ostane še ena, srednja. — Kogá izmed nas ni že o tem pogledu obšla neka groza; kogá ni prešinil čut minljivosti sléharnega bitja! — Ko v boji krogle zvižgajo na desni, na levi vojaku, ko mu tovariši padajo zaporedoma, kakor rdeča detelja od zveneče kosé — zdaj tá in tá, in zdaj še tá! — ko vidi napósled, da sam še stoji — bodi še tako hraber in srčan, težko, da bi mu v tem trenutji ne bilo nekako tesno pri srci, da bi ga, če tudi se ni še nikoli bal smrti, ne prešinila bliskoma misel: Sedaj pa prideš pač ti na vrsto!

Tako nekakó se godí človeku, ko je v letih, in vidi, kako mu tovariša za tovarišem tiho odvaja iz posvetnega nemira in hrupa »božja dekla, bela smrt!« Tako lepo število jih je bilo, malo prej še, in ko jih pregleduje sedaj — šteti ni jih več potreba! Misel ga obhaja — kaj bi tajil? — skoraj pojdeš za njimi tudi ti; čas bode pripravljati se na odhod! Ali še več! Ko so šli pred teboj in te samega pustili óni, s katerimi si preživel zlata mladostna leta, skoraj edini del življenja, ki je vreden tega imena; možje, kateri so mislili in čutili, upali in trpeli s teboj, imaš večkrat trenutja, ko se čutiš tako osamelega in zapuščenega na svetu; trenutja imaš, ko te obhaja neka tiha domotožnost; zdi se ti, kakor bi taval samotni po tujini, kjer nihče ne govori in ne umeje tvoje govorice; tuj si ljudém, in oni so tuji tebi; vse ti pravi: »da ti nisi od tega svetá, neki ostanek si iz minole dóbe.« Ali to ni še vse; čudno, prečudno! vsaj meni je to čisto nerazumno in nerazložno, a zato ne menj istinito: Kako moreš reči, da si sam na svetu! Glej, ženo imaš in otroka, ki te rada imata in ti ju imaš rad; zdi se ti celo, da tako prav iz srca še nikoli nobene duše nisi prej rad imel in vender taka trenutja! Kedo bi umel človeškega srca skrivnosti!

Po nekem srečnem naključji sem imel jaz od nižjih razredov do konca svojega izobraževanja, v Ljubljani in na Dunaji, nenavadno

obilno — reči smem: odličnih tovarišev in vrstnikov. Do malega vsi so končali pred menoj zemeljski svoj tek; ne končali, pali so tekóč in niso več vstali! Legli so v večni pokoj, eni v zlati mladosti, drugi v krepkih moških letih, vsi pred časom, prerano sebi, svojcem in domovini. In vselej, ko se je zgrudil kateri, bilo mi je, kakor ko bi dihnila v mé hladna mrtvaška sapa, kakor da bi mi rahlo na ramo potrkala smrtna roka! — Ali ko se je napósled tudi Levstik obrnil mi v sténo in zamižal — kaj sem tedaj prečutil in prebil, to ostani nepopisano, ker je nepopisno! . . .

Ni čudo! Vsi drugi vrstniki moji, o katerih sem govoril — čislal sem jih, nekoliko tudi prav rad imel, a oni vsi na eno stran — in Levstik na drugo, in brez pomisleka pojdem za njim!

Stare Atenjane je poleg vseh lepih kreposti, s katerimi so si za vse veke pridobili sijajno ime, grdila ena, velika napaka: národna nehvaležnost. Slovencem se sploh ne more očitati, da so nehvaležni zaslužnim svojim možém. Česté jih, hvalijo in slavé po njih vrednosti in po svoji zmožnosti, prej preobilo, nego preskopó — kedor je storil kaj za domovino svojo, dobi delež svoj o svojem času. Vender imamo dva moža, prava prvaka, ali recimo rajši dobrotnika národna, katera, vsaj za življenja svojega, nista bila spoznana in spoštovana po zaslugah svojih. Kaj pravim spoznana in spoštovana! Sovražena sta bila in preganjana, in bridkosti obilo sta užila od naroda svojega, katerega sta tako ljubila, za katerega sta toliko storila! Ta moža sta — Preširen in — Levstik! Preširnu je, kolikor je to móči, po smrti, mlajši rod dal zadoščenje za vse, kar so zoper njega grešili v sleposti svoji očetje, ter je tako nekoliko poravnal narodno krivico. To čaka pač tudi Levstika; tudi o njem se odpró gotovo Slovencem očí, da izprevidijo in spoznajo, kaj so mu dolžni. Čestili ga bodo in slavili; eni glasno po čitalnicah in »besedah«, drugi tiho v duhu, v hvaležnem srci svojem. Ali vse to povračilo in zadostilo, vsa ta hvala in slava ne vzbudí moža iz preranega groba, kamor ga je položila nekrščanska nestrpnost in brezsrčnost, tesnoprсна strastnost in oblastnost, pogubna kratkovidnost in nevednost nekih móž — Bog jim odpústi, kar so grešili ter hudega storili Levstiku in domovini slovenski! — nekih móž, pravim, katerim je nemila usoda v oblast dala našega Levstika v mladosti in v krepki moški dôbi! Pač se bode mnogemu izmed vas, čestita gospôda, čudno, neverjetno ali vsaj pretirano zdelo, kar čujete tu; ali jaz vem, kaj govorim in z vso krepkostjo in odločnostjo poudarjam ter pravim: Da je Levstik tako ráno in tako žalostno sklenil svoje dni, da je šel od tod, ko ni bila še dovršena naloga njegova, da ni storil za ljubljeni narod svoj

vsega, kar je nameraval: té národne nesreče je krivo — po človeški vednosti in previdnosti govorim — trpljenje dušno in telesno, katero je Levstik prebil v prejšnjih letih svojih; ono je pobilo in potrló moža, čilega, zdravega in veselega, da ga je bilo videti veselje, ter storilo, da je opešal pred časom, v dôbi, ko se mu je bilo še nadejati lepíh dní v zadovoljnosti in občnem spoštovanji. Dà, križ težák je nosil Levstik — národen mučenik — in krvavo je bičan bil; oni pa, ki so ga bičali, ki so mu naložili križ na rame, bili so spoštovani možje, rojaki njegoví!

Težko je človeku, ki pozna, kakor je jaz poznam, Levstikovo življenje, ki vé, káka vnebovpíjoča krivica se mu je godila, težko je, pravim, takemu človeku mirno govoriti o tem tako posebnem móži, da se ž njim ne more primerjati nobeden Slovenec. Vender, dasi težko, pustimo za zdaj tožbe in dolženje; pravična nejevolja mirúj, sveta jeza ne govôri mi vmes, ko se bodem v tej čestiti družbi spominjal Levstika ter zamislil se nazaj v lepe pretekle čase.

Spominjal se Levstika, pravim. Vara se, kedor pričakuje od mene korenite razprave o Levstiku in velikih zaslugah njegovih. To nalogo naj prevzame in srečno reši sposobnejši mož. Tudi življenja njegovega vam ne bodem popisoval; podati vam hočem samo nekoliko spominov, pripovedovati vam, v kaki dotiki, v kakem razmerji sem bil jaz ž njim, in vse to v čisto prosti obliki. Ne, kaj je bil Levstik domovini svoji, kaj je bil meni, bodem vam pokazati izkušal. Če bode, kakor upam, iz pripovedovanja mojega razvidno, kak nena-vaden mož, kak čist značaj, kako zlata duša je bil Levstik, tedaj bode dosežen moj namen.

Levstik je bil Laščan kakor jaz. Dežela slovenska ima mnogo lepših in rodovitnejših krajev nego je láški; vender, ko bi jaz prišel še kedaj na svet, in ko bi mi bilo dano na voljo, kjé hočem ugledati beli dan, ne volil bi si družega rojstvenega kraja. Ne zaradi kraja samega; ali ljudje, Laščanje, bili so mi vedno ljubi in simpatični, krepko ljudstvo, ki se tudi čuti kakor táko, in s posebnim ponosom in podarkom pôje: »Mi smo oj Laščanje!...« Laščana sva Levstik in jaz, prav za prav samo v širjem pomenu; on je v Rétijah domá, kako dobro četrť ure od Vélikih Lašč, kakor jaz v nasprotno stran. Levstika nisem še videl, ko mi je bilo dobro znano že ime njegovo. Ne pravo ime, »Rétinski« so mu dejali samó, pozneje tudi »Rétinski gospod«; in govorilo se je o njem, kakor o neki čudoviti prikazni. Vse, kar sem slišal, vzbudilo mi je v otročji duši močno željo videti

in poznati skoraj tega tako slavljenega junaka. Ta želja se mi je izpolnila, še predno sem začel hoditi v šolo. Neko nedeljo, ko smo šli po deseti maši iz c rkve, pokazali so mi ga mati s prstom in besedo: »Rétinski«. Naša mati so ga posebno čislali in povzdigovali, zlasti meni v oči, menda ne brez posebnega namena. Videl sem ga samo od zad, a bilo je dovolj. Še zdaj ga vidim, kako koraka po trgu, bilo je ravno mimo šole, mesta slave njegove. Tako nisem nikoli, ne prej, ne pozneje, videl stopati nikogar; tako krepko in odločno, tako moško in samosvestno! Tako je znal korakati samo Levstik! — Dolgo sem gledal za njim, da mi je izginil izpred oči.

Da bi bil sou enec njegov, t   est  mi sreča ni privoščila. Jaz v laško šolo, on pa v Ljubljano. Pač me je pozneje nekedaj o počitnicah ogovoril, a tako na kratko in malo prijazno, da nisem mogel biti sreče svoje popolnoma vesel. Ko sem prišel pozneje v Alojzijevišče za njim, bil je že, dasi stoprav v četrtem razredu,  e se ne motim, pravo duševno sredotočje, duša vsemu življenju in gibanju v t m zavodu, kjer so se tedaj nahajale najbistrejše glavice gimnazije ljubljanske. In bilo je tisti čas res veselo življenje in gibanje, kakoršnega morebiti ni bilo ne prej ne pozneje, med mladino slovensko na gimnaziji, sosebnost pa v deškem semenišči, kakor so zlasti duhovni gospodje radi imenovali naš zavod. Tisti čas je vladal, to moram posebno poudariti, v Alojzijeviš i neki duh, kakoršen ni navaden po enakih zavodih. Tu ni bilo tiste duhomorne tesnoprnosti, tistega samostanskega s mraka, ki se tako slabo prilega mladim dušam in njih razvoju. Neko blagodejno solnce je sijalo nad nami ter z gorkoto in svetlobo svojo budilo veselo mlado življenje. Lepo so skrbeli za naš dušni in telesni razvoj, in prostost se nam ni omejevala po nepotrebnem. Še to niso pisano gledali,  e je kedo, tudi brezplačno odgojen v Alojzijeviš i, napotil se na Dunaj, a ne v semenišče, ki je bilo vendar tako blizu; samo da je kaj poštenega postal, pa je bilo dobro!

Levstik je imel v Alojzijeviš i lépo število zgolj odličnih sošolcev, da skoraj vsi niso imeli pozneje v življenji nič prave sreče. Pomrli so zgodaj; nekateri celo ponesrečili se in neslavno sklenili svoje življenje. Opasen dar božji je mlademu človeku genijalnost, ako ni krepke volje, neutrudne pridnosti in jeklene značajnosti. Vendar ne sodimo nikogar!

Bistroglavi mladeniči so bili Levstikovi součenci, ali prava glava, vodja in poveljnik bil jim je on; njega so radi imeli, ponašali so se z njim in slušali so ga vsi brezuporno, radovoljno. Ne samo oni, vse mu je bilo pokorno; vsa hiša je bila njegova in on je  esto gospo-

doval precěj preširno in poredno. Sploh, to naj omenim že tu, imel je Levstik to, časi precěj neprijetno posebnost, da je moral vedno imeti svojega »psička«, kakor smo rekali tedaj, človeka, navadno bolj kratke pameti, s katerim se je igral ter bril svoje burke, iz katerega je kresal iskre svojih dovtipov. Vsa hiša, pravim, bila je njegova; dà, od samega vodje notri doli do hišnega hlapca; nič ni bilo njemu nedotično. Katerega se je bilo bolj bati, vodje ali hlapca ne vém; on je spravil oba na oder: vodjo in slugo. Četrto- ali petošolec, spisal je prizor, v katerem sta bila ta dva možá glavni osebi. Kedó drugi bi si bil kaj takega upal! Vodja, visoko izobražen mož in, poleg vseh slabosti svojih, plemenita duša, pozneje vladika ljubljanski, tá bi se bil še dal pogovoriti, ali sluga, sluga, ki ni bil nì eno nì drugo, pač pa je bil krepkih pestí in silno nagle jeze! In mogočen je bil tudi! Ko je Aristofan na oder spravljal svoje »Kónjike«, ni si nobeden igralec upal igrati v tej komediji strahovitega Kleona. Kaj je storil Aristofan? Sam ga je igral. — Tako tudi naš Levstik! Sam je prevzel vlogo našega Kleona, in kako jo je igral! Levstik — to sem imel še boljšo priliko videti pozneje — imel je nenavadno komično žilo. Obraz je znal, brez kakega pripomočka, izpremeniti, da bi ga ne bila poznala rôdna mati. Govoriti je znal in gibati se karakteristično, vlogi primerno, kakor najboljši igralec. Mi smo gledali in strmeli, kako je kaj takega môči, pa veseli smo bili in privoščili smo oblastnemu móžu, da se tako neusmiljeno sméši. Drugi dán je bilo hudo ropotanje; sluga je kar rohnél od jeze, vender tepeža menim da ni bilo. Tudi vodja je bil, kakor smo slišali praviti, nejevoljen, a brez vidnih nasledkov za našega mladega Aristofana. Igra tista ni se več ponavljala. A zato je Levstik spisal drugo: »Razbojniki« imenovano, žaloigro, po kateri je vse strašno vrelo in kipelo. Precěj robato se je govorilo vmes in klelo se je tudi. Zaradi kletve je pogumnega pesnika, dramaturga in igralca, hudo prijel neki posebno pobožen, zdaj že pokojni mladenič iz Idrije, češ, da je to velika pregreha, bogokletstvo, in kaj vém še, kaj. Sam sem slišal, ko se mu je Levstik odrezal kratko in krepko: »Kàj hočeš, da razbojniki govoré kakor svetniki, k á l i?«

Tisti čas mi je prišlo, ne spominjam se več, kako, nekoliko Levstikovih pesmí v roko. To pa vém še, da so bile med njimi najlepše, kar jih je zložil kedaj. Tako mlad ní tako po obliki dovršenih pesmi do sedaj pisal še nobeden pesnik slovenski. To je tudi ena, in ne najslabša posebnost Levstikova.

Če pravim, da je bil Levstik vedno prvi v svojem razredu, vém, da to ni še Bog vé kaj. Tega častnega mesta ne zavzemajo vedno

najbistrejše glave. Ali Levstik je bil v resnici in po pravici in brez ugovora prvi med svojimi vrstniki. Ali vendar — in to je bilo usodopolno za vse življenje njegovo — on ni nikoli opravil tistega strahovitega zrelostnega izpita! Zbolel je bil nekoliko pred rokom, ko mu je bilo stopiti pred poslednjo sodbo. Ko je ozdravel, tisto leto še, ali pozneje, ne vém več, ni si upal — kakor se je govorilo, ker je hotel po vsi sili izpit napraviti z odliko; a bal se je matematike, s katero sta se že prej nekako pisano gledala. Nesrečna čestilakomnost pri sicer tako pametnem človeku! In ko je enkrat pravi čas zamujen, kako rad je zamujen za vselej! Tako se je godilo tudi Levstiku. Ali nekoliko, in še precèj, samoglav je bil tudi! Kako so mu prigovarjali prijatelji, celo učitelji, vse zastonj! Mnogo pozneje še je bilo vse pripravljeno in naravnano; kar šel naj bi bil v Reko, pa oglasil se — čakali so ga tam narodni učitelji, in zakonu bi bilo ustrezno. Ali Levstik ni hotel! Človek kar misliti ne smé, kako drugače bi se bilo obrnilo Levstikovo življenje, ko bi se mož v nesrečni svoji trmi ne bil branil izpolniti, kar, po pameti ali nespameti, zahteva zakon od mladih ljudi, ki hočejo iti na vseučilišče. Todà, kaj sem rabil tisto trdo besedo! Možno tudi, da je bil napósled izgubil pogum.

V svoji obupnosti mendà, storil je čuden, skoraj nerazumen korak. Šel je v Olomuc, v nemški viteški red; pač tako, kakor stopi popotnik, ko ga zadene nevihta na polji, pod prvo, bližnjo streho, ki jo ugleda. Ali tu Levstik ni našel zaželenega zavetja pred hudo uro. Todà ne od tujih ljudi ga je zadel novi udarec. Prijazno je bil vzprijet v svojem pribežališči; vse ga je rado imelo, kakor mi je tolikrat gineno in hvaležno pripovedoval; tovariši — večinoma Čehi — kakor tudi »prefekt« in vodja sam. Mirno in zadovoljno je živel ter učil se pridno, zlasti slovanskih jezikov. Z južne strani, kamor so mu pač često uhajale na tihem misli in želje, iz drage domovine, pripodil se mu je pogubonosni oblak!

Pesmi njegove so bile v tem prišle v Ljubljani na svetlo. Zastonj bi vam, čestita gospôda, popisoval, kako so bile té pesmi vzprijete, sosebno med mladino, med nami. Jaz sem bil tedaj v osmem razredu, ne več v Alojzijevišči. Izstopiti sem hotel že prej, konci šestega razreda, ker nisem nameraval iti v semenišče, ali vodja me je bil pregovoril, naj ostanem še eno leto. Bil sem torej prost in nič mi ni več branilo družiti se s tovariši svojimi. Slovenska pesem, dobra pesem, bila je tedaj kaj družega, nego je v naših časih. Čisto naravno. Težko si torej mislite, kako hlastno smo zgrabili, kako slastno smo brali drobno knjižico, Levstikove pesmi. To vam je bil pravi prevrat

v šoli. Druge knjige so imele mir tisti čas, kakor o počitnicah, domá in v šoli. Tudi v šoli; kamor si pogledal, videl si tisto rdečkasto knjižico v rokah. Ta jo je bral záse, ta drugemu. Učili so se pesmí na pamet in deklamovali jih v slovenski uri. Ali to se ni videlo rado.

Bilo je tedaj v Ljubljani nekoliko mož, sosebno duhovnih gospodov — eden na gimnaziji naši — ki niso bili tako navdušeni za mladega pesnika. Ne samo to; v slepi gorečnosti svoji in bogoslužnosti videli so v nevarnosti domovino in vero! Delati je bilo treba, in delali so urno!

V gimnazijo je udarila prva strela. Nekega dné pride naš vodja v razred; dolg človek, in roke so mu sezale do pod kolena; Čeh po rôdu in po imeni; suh život, suha duša. Bil je dober človek, ali brez svoje volje. Voljo, krepko voljo imel je — záse in zánj — gori v misel vzeti gospod, pravi vodja, vse se je sukalo po njegovi volji. Bog mu daj mir in pokoj, on nam ga ni dal. Jaz sem se mu bil posebno zameril — in odpustil ni on nikoli — ker se mu nisem dal nikakor pregovoriti, da bi šel v semenišče. Posebnega popisa vreden bi bil prizor, kako sva hodila po sobi na njegovem dômu, kamor me je bil poklical, in kako mi je on prigovarjal, obetal, napósled tudi pretil. Toda to ne spada sem! Vodja torej pride nekega dné k nam ter nas vpraša, nekako čudno prijazno, kateri izmed nas imajo Levstikove pesmi. Oglasimo se z nekim veselim ponosom — bila nas je velika večina. Mož si zabeleži imena, nato nam ukaže z uradno strogim glasom, da naj prinesemo drugi dan vsi svoje izvode. Spogledamo se: Kaj je to? Čul se je nejevoljen šum po klopéh, mož nam še enkrat zabiči svoj ukaz, nato odide. Drugi dan pride zopet ter bere zaporedoma zabeležena imena; in kakor je bil kateri poklican, korakal je moško s svojim Levstikom v roki proti katedru ter položil ga krepko nánj, češ, tu-le ga imaš, pa beri ga, jaz si že družega kupim. Tako nekako smo mislili vsi; ali družega ni kupil nobeden.

Po šoli smo šli naravnost v tiskarno, kjer se je prodajala knjiga. Dva, posebno gorečna, hitela sta nekoliko pred nami. Ko smo tako korakali v pogovoru, kar nam prideta naproti od tiskarne: »Nič več Levstika, vse razprodano!« Take novice se pač nismo nádejali, vender tolažili smo se z mislijo, da se je knjiga tako hitro razprodala! Vsaj jaz sem tako mislil, in po sebi sodim druge. Ali nič res, nič ni bilo vse razprodano, kakor smo zvédeli skoraj pozneje. Udarila je bila druga strela, sedaj v tiskarno! Móžu se je bilo reklo kratko in odločno: »Ali Levstika v zápor, ali pa ne bode več za-sluzka od nas!« Móžu, obrtniku — kedó ga bode obsojal zato — bil

je zaslužek več nego Levstik. Da si ohrani zaslužek, zaprl je Levstika in zapečatil. In tako je ostal ubogi pesnik v tmini, leto za letom, dokler ni prišel od nekod iz Nemškega vitez, ki pa ni bil Bogvé koliko vreden, ter ga rešil. Če pravim Levstika, pesnika, menim, sevéda, knjigo njegovo. On sam je mirno živel v svojem Olomuci. Todà ne dolgo; udarila je tretja strela, sedaj v starodavno mesto moravsko, v Levstikovo pribežališče!

Ni čudo, da se je mladi pesnik živo zanimal, kako se godí njegovim prvencem. Pridno mi je dopisával ter me povpraševal, jaz sem mu pa odgovarjal ravno tako pridno. Dopisával je, pravim, meni; ali prejemnik nisem bil jaz sam, vsak je hotel biti in je tudi bil vsakega lista deležen. Kadar je prišlo pismo iz Olomuca — kedo bi ne bil spoznal tistega tako lepega in moškega pisanja Levstikove roke! — moral sem gori na kateder, kakor hitro je bila prilika, ter glasno je brati vsemu razredu. Tako pozornega poslušalstva ni imel nobeden učitelj, tudi ne učitelj verozakonski! Če je bil prej ropot, da ni bilo čuti grmečega Bogá, ko sem nastopil s pismom v roci, bilo je mirno in tiho vse, kakor v cérkvi.

To ni bila že več nepokorščina, to je bil upor! In upor se kaznuje z najhujšo kaznijo, ki jo ima šola. Neki dan, ko je bilo zopet táko branje, bil je večkrat že v misel vzeti gospod ravno v fizikalnem kabinetu póleg naše sobe. Ko je po navadnem ropotu med urami mahoma nastala tišina, mislil si je, káj pač to? Uho torej nasloní na ključnico vrât med sobama, in ker je bilo branje dovolj glasno, ni mu ušla nobena beseda. Zdaj je bil črni oblak nad mojo glavo. V sveti jezi svoji je šel mož, tedaj vsemogočen, od tovariša do tovariša; vsak mu je moral dati besedo in roko, da bode v prihodnjem posvetovanji glasoval za moje izpahnenje iz šole! Pregovoril jih je, samo enega ne. Tá — bil je naš učitelj latinščine in grščine, z Nemškega — šel je ravno tako od tovariša do tovariša, da naj glasuje záme. In res, pri prvem učiteljskem zborovanji bila je záme večina; in tako sem bil rešen!

Vse to se vam čudno zdi, kaj ne, čestita gospôda, meni samemu sedaj, ko se zamišljam nazaj. Ali bili so tedaj časi, ko so se godile druge čudne, skoraj neverjetne stvari. — Kako jaz vse to vém? Nič čudnega; po prav naravnem poti sem, precèj časa pozneje, zvédel, kaka nesreča mi je pretila. Rešitelj moj je bil iz Ljubljane premeščen na Dunaj. Tù me je nekega dné poklical k sebi na dom, po nekem rojaku, ki žíví, in z veseljem morem reči, prav dobro žíví tam doli nekje na Dolenjskem; upam da se bode še spominjal tega dogodka.

Iz ust omenjenega učitelja sem slišal vse to tako, kakor sem tù povedal. Todà dovolj in preveč že o meni; vrnimo se v Olomuc k Levstiku.

Nekega dné ga pokliče vodja k sebi. Pravi mu, kako ga osebno čisla in rad ima, kako mu je žal — ali pomagati mu ne more; posebni razlogi, višji oziri — skratka: prisiljen je, dati mu slovó. Levstik sevéda, hoče po vsi sili védeti, zakaj. Napósled mu vodja pomolí knjižico, dobro znano Levstiku; bile so pesmi njegove. Ali kakšne so bile te pesmi! Vse rdeče ob kraji, popisane z raznimi opazkami in opomnjami: bogokletje, nevera, razuzdanost, pohujšljivo, frivolno i. t. d. po nemški, sevéda. Kako bi Levstik ne bil vzplamtel o tem pogledu! Vse ni nič pomagalo! Vodja mu je res zagotavljal, da mu verjame, ali — iti je moral vender. In šel je še tisti dan. Rosne so mu bile oči, ko mi je pripovedoval, kako se je poslavljal od »prefekta« svojega, kateri ga je posebno čislal in rad imel, kako so ga tovariši vsi, v dolgi vrsti, spremili daleč ven iz mesta.

Popotoval je peš, mudil se je nekoliko časa med Slovenci na Dunaji, in prišedši v Maribor vrgel je, kakor je pravil, zadnji svoj krajcar v Dravo! . . . Ko se oziram nazaj v preteklo življenje svoje, ko premišljam in primerjam, kaj mi je dobrega prineslo in kaj hudega, tožiti pač nimam pravice. Mnogo lepega sem užil v mlajših letih svojih, ali mordà ničesa ne spominjam se tako rad, s tako čistim veseljem, kakor tistega zlatega časa, ki sem ga, nekoliko po tem, o počitnicah z Levstikom preživel v ljubem svojem rojstvenem kraji! Levstik je bil prišel domóv z Dolenjskega, kjer je bil za odgojitelja v neki graščini.

Z Dolenjskega torej je bil prišel Levstik domóv, jaz pa z Dunaja. Roditelji njegovi so bili sicer prodali domačijo svojo v Rétijah ter preselili se tja nekam doli na Dolenjsko; ali Levstik ni šel za njimi, ni se mogel ločiti od ljubih svojih Lašč. Tudi mu ni bilo sile. Sosed njegov »Ilija«, ki ga je posebno rad imel, odkazal mu je prijazno izbico za stanovanje in sploh skrbel zánj kakor za svojega sina. Starejši sin njegov ga je rad imel, da je bil kar zaljubljen vánj, pa ponosen je bil, da ima takega vrstníka, takega soseda. Jaz nisem še nikoli videl tako ginljivega prijateljstva na kmetih!

Rekel sem, da sem tù tako lepe čase preživel z Levstikom, ali kako naj vam popišem to življenje? Bogvé kakih zanimljivih, romantičnih dogodkov pričakujete vi, in kako je bilo v resnici vse preprosto, navadno, a vender meni tako milo, tako ljubó, tako lepó! Naj vam popišem en dan, saj so bili skoraj vsi enaki, ali prav za prav en popoldán. Kadar je bilo vreme količkaj ugodno, napotil sem se

po južini k njemu — zakaj ne prej? Zato ker bi me bil zapodil gotovo. Mož je bil silno priden in ni se dal motiti, predno ni končal svoje dnevne naloge. Zameriti mu nisem smel, če kedaj ni slišal mojega pozdrava, ko sem stopil v izbo. Pridno je pisal, pa pušil je iz lončene pipe z óno dolgo cevjo! Kadar ni bilo še delo končano, pokazal mi je molčé z roko . . . stol, njemu nasproti, naj sedem, in pa hleb črnega kruha, naj si ga urežem z velikim nožem, ki je ležal poleg njega. Ne govoril bi resnice, ko bi dejal, da sem bil posebno prijatelj tistemu črnemu kruhu, vendar se ga nisem smel braniti, če nisem hotel, da bi me, kakor je imel navado, pital z aristokratom! Kruha sem si smel, dà, moral priščiti; ali listov, ki so ležali raztreseni po mizi — največ pesmi, nedovršene — nisem se smel dotekniti; té pravice ni mi pritegnil poleg vse svoje staroslovanske gostoljubnosti. Levstik namreč ni kar iz rokava iztresal svojih lepih verzov, kakor bi človek mislil; predelaval jih je, gladil in pilil neutrudno, nikdar sam s sábo zadovoljen. V tem je bil popolnoma neenak meni, kar mi je često poudarjal.

Zgodilo se je večkrat, da sem delj časa tako sedel ter čakal, da je položil pero ter sklonil se krepko po konci. Za družčino sem imel samo véverico, ki je smela, kodar je hotela, skakati po sobi; a te živalce nisem bil kaj posebno vesel, ker me ni tako rada imela, kakor svojega gospoda. Ni čudo, on je imel vedno kaj dobrega zánjo, kak oreh, lešnik, želod ali žir, jaz pa nikoli nič.

Tudi, ko je bilo delo njegovo končano, ni bilo kakega posebno živega pogovora med nama. Zapustila sva prijazno izbico, jaz ne nerad; kakor je bila prijazna, posebno prijetno ni dišalo po nji, ker Levstik ni pušil najboljšega tobaka!

Šla sva v vežo, kjer je vedno stala košára — s krompirjem. Levstik je razgrnil ruto na tla ter nabral nánjo — vsakega je dobro ogledal — tega plemenitega sadeža. Nato sva korakala v bližnji gozd na pripravno mesto. Tam mi je zopet molčé z roko odkazal parobek, naj sedem nánj ter mirno čakam. On je urno nabral suhih vej in korenin ter znesel jih na kup. Jaz mu nisem smel pomagati pri delu, ali so branili gostoljubnosti zakoni, ali sem se mu pa zdel preneroden. Ko je bilo drev dovolj nalomljenih in nanesenih, ukreše, prav po staroslovansko, ogenj — žvepljenke, dejal je, niso zato — vtakne tlečo gobo v kepo suhega mahú, katero je nato v krogu vihtil toliko časa, da se je prikazal najprej dim in potem plamen za njim. Čudovito je bilo, kako lahko je naredil ogenj, kako rada so mu gorela dreva, tudi če so bila kar mokra po dežji. Ko je tako ogenj veselo gorel

in prasketal, ovezal si je namesto klobuka ruto okoli glave — nikoli brez tega —, potem si je izbral in priredil priročno palico ter ž njo izbrskal izpod ognja in razgrebel rdečo žrjavico. Potem pa krompir nánjo! Lepo ga je bilo gledati, kako skrbno in s kako resnim, modrim obrazom je prevračal s tisto dolgo palico krompir, da se je lepó opekeli, a ne sežgal. Kadar je védel, da je čas, sunil je jednega s palico izmed drugih, pobral ga, ostrgal, stisnil in razklal ter podal ga molčé meni, ki sem mirno sedél pa čakal na svojem parobku. Ta duh, pa ta slast! — Velik jezikoslovec, dasi samouk, bil je Levstik; krepko, jedrnato prozo nam je pisal, kakor nobeden pred njim, ne za njim; prelepe pesmi nam je pel — slava mu večna za vse, kar nam je storil, ali kedor ni okusil njegovega pečenega krompirja, ne vé, kaj je dobro na svetu! Ali je človeštvu izgubljena ta draga spretnost in umetnost našega rojaka? Upam, da ne. Mnogo stvari sem se jaz učil od Levstika, ali nobene menda s tolikim uspehom, kakor té prav slovanske umetnosti. Tù sem skoraj dosegel svojega učitelja. Od mene se je učil Radovan, gospoda Mirodolskega prijatelj, družega učenca težko da bi imel kedaj.

Ko sva se lepó napasla in nasitila tega božjega darú, napótila sva se — in tedaj stoprav so se začeli najini pogovori — naravnost v gostilno! Kam bi pa neki šel drugam mlad človek o lepem poletnem večeru, ko je malo prej solnce zašlo in tihi mrak zagrinja gozd in log. Spát iti, to bi bilo vendar še prezgodaj!

Zunaj Lašč ob cesti proti Ribnici, stala je in menda še stoji prijazna bela hišica. V nji je gospodarila ter ljudi — popotne in domače — gostila stara, malo grbasta ženíca, na eno oko slepa — dovolj, kaj ne — popisovanja! Vendar je vse kazalo, da je bila žena nekdanj lepa, vsaj po obličji. Toda to je bilo malo mari njenim gostom. Ali poštena ženska je bila in dobra krčmarica. K nji sva zahajala zvečer tudi midva; ne tolikanj zaradi pitja — ali tako prijetno se je bivalo pod to gostoljubno streho, kjer ni bilo tistega neprijetnega, časi surovega hrupa in vpitja, kakor je navaden po takih hišah. Žena, rekali smo ji sploh gospá, ker je bila vdova po láškem zdravniku, skrbela je za red in spodobnost v hiši svoji. — Tù sva sedela največ časa samá ter pogovarjala se. — Imel sem priliko govoriti z mnogimi razumnimi, duhovitimi in učenimi možmi — vsakemu svoje! — ali Levstik je bil vendar le Levstik. Káke zdrave, rekel bi, poštene misli, kaka krepka, določna, jasna beseda! Tù je bilo vse pristno, izvirno, nič pogretega, ponarejenega, nič sleparstva, nič fraze! Kar je rekel, to je bilo rečeno, kar je postavil, to je stalo. In znal je biti vesel, šaljiv, dovtipen; po

otročje najiven in zabavljiv, todà brez hudobnosti; Levstik je bil plemenita duša in podlost je bila daleč od njega! — O čem sva govorila? O vsem, kar more zanimati poštenega, izobraženega človeka, iskrenega rodoljuba, Slovenca in Slovana! Največ, sevéda, o jezikoslovstvu, o slovenščini stari in novi, o slovstvu, o pesništvu tujem in domačem. Kako je on umel svojega Shakespearja, Goetheja, Preširna, kako zlasti srbske narodne pesmi! Té so mu bile že celo prava svetinja. Vuk mu je bil pravi »hodizmáno« — vademecum. Kolikokrat ga je potegnil iz žepa v pogovoru ter bral kaj posebno lepega iz njega! Lepo ga je bilo poslušati, lepo govoriti ž njim o resnih stvaréh, ali tudi v veseli, glasni družčini ni mogel nihče tekmovati ž njim; vesel je znal biti, šaljiv in norčav do preširnosti. Tudi katero debelo je časi zarobil, nesalonsko, ali — in to je vredno posebnega poudarka — nikoli ni zvonil tistega — zvonca, ki se tako pogostoma zvoní v mladih družčinah in — starih.

Ni čudo torej, da je imel svoje posebno veselje s »Pikinim Jožkom«. Tá človek — Pika se je dejalo materi njegovi, kakor je sam pravil — pol trubadurja, pol berača, ustavil se je, kadar je prišel zopet v naš kraj, vselej v naši gostilni. Vse ga je rado imelo, tudi »gospá«, mendà zato, ker ji je tako lepo in brezplačno kratkočasil gôste; stregla mu je, kakor drugim popotnim ljudém in dajala mu prenočišča, četudi v sénu ali slami!

Imenoval sem ga berača, a tega priímka bi mu človek ne bil smel dati v óči, tudi ga nisem nikoli videl, da bi bil prosil, vzel je pa rad, kar se mu je dalo. Sam se je imenoval »generala kranjskih beračev«, in nikoli ni nobenemu dovolil, da bi vpričo njega beračil pri gôstih. Če je kateri glavo pomolil skozi vrata, skočil je Pikin Jožek takoj, dal mu sám kaj, porinil ga ven ter vrata zaprl za njim. Kruha si je služil in — žganja s petjem, piskánjem in raznimi norčijami, ki jih je uganjal. Pel je narodne, Kančnikove in — svoje. Zaradi ene je bil, kakor Ovidij, prognan iz rojstvenega svojega kraja, sosedne nam Ribnice. Zložil jo je bil rojakom svojim, Ribničanom v nečast, in zato so mu prepovedali, stopiti kedaj na ribniška tla. To je starega možá hudo bolelo, a niso mu nič pomagale vse prošnje. Tudi pesmi tiste ni rad pel; in če se je že dal pregovoriti in se je prepričal, da ni Ribničana blizu, treba mu je bilo položiti prej »groš« na mizo; druge je pel po »črnem« krajcarji. Še neko drugo je pel samo po groši; in ta je bila Levstikova. V tistem času so bile občine po deželi znova osnovane, in gospodje župani so bili silno moški in oblastni. Levstik pa je bil mož, ki ni rad zamudil prilike, kako nerodnost osmešiti, in

človeku, ki je bil potreben, pod nos pokaditi. Zložil je torej zabavljico županom — to je on znal kakor malokedó. In ko je bila zložena in lepo prepisana, šel je, kakor je sam dejal, »izgublt« jo, sevéda tja, kjer je védel, da jo skoraj kedó najde. In res jo je našel nekedó, a kako je prišla pravemu móžu, Pikinemu Jožku v roko, to sem že pozabil. Tudi té ni pel nikoli, da bi ne bil prej dobro pogledal po hiši, če ni kje kakega župana. Bili so namreč strašno razkačeni na ubozega trubadurja. Ko sem ga vprašal nekdej, zakaj jo poje samo po groši, odgovoril mi je: »O Vi ne véste, koliko časa sem vznak ležal za plotom, da sem se je naučil in pa zložil ji napev!« To je Levstika silno veselilo!

Todà pustimo že Pikinega Jožka, dasi se ga z veseljem spominjam in bi imel še mnogokatero veselo povedati o njem.

Najrajši pa je Levstik občeval z láškimi »fanti«. Med njimi v kotu za mizo, to je bilo pravo mesto njegovo; tu je sedel široko in oblastno, kakor vojvoda med svojim ljudstvom. Mladi Laščanje — in tudi stari vmes — so ga pa gledali kakor zamakneni, pa poslušali! Kar samo se jim je smijalo od veselja in ponosa, da imajo takega gospoda med seboj, takega možá, rojaka! Tù se je kazalo naše ljudstvo v vsi svoji ljubeznivosti. Ti ljudje gotovo niso védeli, kaj je pesnik, še imena tega niso morebiti slišali nikoli, a slutili so in čutili, da je človek, kakeršen je Levstik, neka posebna prikazen, mož, ki ga ni smeti meriti z navadnim merilom. Levstik in jaz — tudi z menoj so ravnali tako, sosebno pozneje — sva vse smela; dovoljena bila je nama vsaka razposajenost in preširnost, tudi take, za katere bi bil kak drugi, sosebno gosposki človek kaj družega dobil. Mendà sem se jaz prav od Levstika učil, tako z veseljem zahajati med preprosti narod in čutiti ž njim. Spominjam se še, kako je neki večer prilomastil v stransko sobo, kjer sem sedel med láško gospôdo — uradniki so tudi zahajali v našo gostilno — ter zgrabil me, potegnil izza mize, porinil me v véliko izbo ter posadil v kmečko družčino, govoreč: »Kaj boš tam? Sèm-le sédi, duša, da boš videl, kaj je Laščan!«

Povsod se čisla junaštvo in korenjaštvo; posebno ima pogum in telesna moč veljavo svojo med kmečko mladino. Tudi na to stran je bil Levstik Laščan od nog do glave. »Metati se« je znal in rad se je metal, kakor kateri si bodi, za šalo, in tudi za res, če je bilo potreba. Tekel ni nikoli. Z veseljem in ponosom je pripovedoval, kako je bil na tla treščil nekega mladega dolgopetca, ki mu je zabavljaj in ga nadlegoval na poti iz Vodmata v Ljubljano. — V našo gostilno je zahajal tudi poveljnik žandarmerijskega oddelka v Laščah, silno dolg

človek, Korošec; Levstik mu je bil komaj do rame. Pa se je govorilo o metanji. Kar sta se imela, on in Levstik! Malo se zavrtita in zdajci ga položi Levstik kakor žrd na tla, in v znamenje zmage poklekne nánj! Na to vstane mirno, kakor bi se ne bilo nič posebnega zgodilo; samo suknja mu je bila razprana, da je bilo treba takoj šivanke. To bi samo ob sebi ne bilo še nič tako hudega; ali polno omizje mladih Laščanov je videlo ta prizor! Védeti je treba, kaj so bili tedaj po deželi žandarji, in potem si je lahko misliti, kaj so čutili gledalci, ko so videli mogočnega, ne posebno ljubljenelega orožnika na tléh, Levstika pa na njem! To je bila zmaga, to je bil junak! — Še neko drugo znamenito dogodbo so tisti čas Lašče zapisale v króniko svojo. Igra, gledališka igra se je igrala, menda tedaj prvič v tej pošteni vasi. Imenovala se je »Juntez«, spisal jo je bil Levstik, a igrali smo jo: on, jaz, neki uradnik, neki dijak, pa neka znana deklica iz Kočevja. Za gledališče je bila naša gostilna. Nekaj dní pred tistim večerom in nekaj dní potem ni se skoraj nič družega govorilo po laškem okraji. Ko je prišel čas, privrelo je bilo ljudstvo od vseh strani, od daleč in od blizu. Hiša je bila natlačena, da ni bilo gibati se móči; po cesti in po vrtu so stali ljudje ter vzpenjali se, da bi kaj videli ali vsaj slišali skozi odprta okna.

Igrali smo, dejal sem igro. V resnici smo mi drugi kaj malo igrali. Ko je nastopil Levstik, govoril je skoraj sam, mi smo bili kakor statisti, ali bolje rečeno, sami smo bili bolj gledalci in poslušalci nego igralci. Ali kakšen je pa tudi bil, in kako se je védel in govoril! Jaz sám ga nisem spoznal takoj, ko sem ga ugledal, tako je bil našemurjen. Povsod okoli je, kakor nam je pozneje sam pravil, iskal potrebne oprave za starega kmeta, kakor si ga je on mislil. Ali takega klobuka, iz preteklega stoletja, z ónimi širokimi mahajočimi kraji, pa tudi res nisem videl ne prej, ne pozneje. In za tisto zakrivljeno palico je več časa lesá iskal po gozdih. In kako se je grdó jokal in pel stari Juntez! Ko je napósled mož, truden in malo vinjen, naslonil glavo na mizo ter zaspal, začul se je hrup v stranski izbi. Kaj je bilo? Neki kupec gorenjski, ki se je bil tisti večér ustavil v gostilni in je gledal čudni prizor, menil je, da se vse res tako godí. »Ne, tega pa ne!« dejal je srdito! »Ti potepuhi — dva dijaka pa gospod »komisár« — so upijánili možá, zdaj ga bodo pa okrali.« (Juntez je bil namreč, predno je zaspal, svoje srebro — bile so res okrogle čepinje — iz pása raztresel po mizi. Komaj so ljudje udržali Gorenjca, da ni šel ter vse razpodil. Tudi ko je bila igra končana, ni se dal pregovoriti. »Kaj menite, da sem tako neumen, da ne véim, kaj vidim«, srdil se je po-

štenjak. In krčmarici je rekel: »Veste, gospá, tolikrat sem se že ustavil pri Vas, a nikoli več se ne bom. Mislil sem, da je Vaša hiša poštena hiša, zdaj pa vidim, da ni, ker se take reči v nji godé«. In ko se mu je Levstik pokazal, da je on tisti Juntez, ki so ga upijanili ter vzeli mu hčer, Žepánčku namenjeno, da se je poročil dijak ž njo, bil je strašno hud, da ga imamo za takega tepca.

Lepa večerja, katero nam je bila napravila hvaležna krčmarica, končala je lepi večer. Ob enem smo tu obhajali Levstikovo slovó. Odhajal je na Pivko za odgojitelja k znanemu, jako čislanemu pesniku in skladatelju slovenskemu. Tù je imel lepo priliko, seznaniti se s krepkim ljudstvom na Pivki in nepopačeno govorico njegovo. Ali tudi omejenemu móžu ni bilo bivanje njegovo na Pivki brez posebne koristi, sosebno pa pesmim njegovim. Levstik sploh ni mogel nikjer bivati nekaj časa, da bi ne zapustil dobrotnega sledú za seboj; tudi to je bila neka posebnost njegova. Sosebno pa, kdor je hotel poslati pesmi ali tudi kako drugo knjigo po svetu, a se ni prav upal, tu ni bilo boljšega pomočnika, ranocelnika in zdravnika, nego je bil Levstik. Svet slovenski bi strmél, ko bi se mu odkrila in razodela vsa ta skrivna delavnost Levstikova; ali kedor je iskal pomoči njegove, on je molčal, Levstik pa tudi.

(Konec prihodnjič.)

Na cvetji se vender ti solze bliščé! . . .

Čuj, burje ledene po planem vršé,
V dvorani pa mehka toplota se širi,
In v sladkem razkošji, v prijetnem nemiri
Plesalcev veselih se pari vrté.

I ti zavrtela si v burni se plés,
Očesi žarita se v strastnem ti sviti,
In nedrije cvetje dehteče ti kiti,
In čarobna si kakor angelj z nebés.

Ko táko gledalec te zrem nevesel,
Otožnost srcá se mi jadnega loti,
Ker znam, kaka čustva po prsih zdaj vró ti,
Ker znam, da obup ti je dušo objel.

Pozábila rada minulih bi dnij,
Ko z mojim se tvoje srcé je ljubilo . . .
A ples je spominu preslabo mamilo
In mrtve spomine le znova budí.

Čprav se ti rože na lici žaré,
In nedrije mlado razkošno se dviga,
In plamen veselja v očeh se ti vžiga,
Na cvetji se vender ti solze bliščé! . . .

Fr. Gestrin,

Levstik.

Berilo Jos. Stritarja v »Slovenskem klubu« na Dunaji

(Konec.)

Minila so leta. Jaz sem bival na Dunaji, Levstik v Ljubljani. Želja, toliko časa gojena in premagovana, premagala me je napósled, želja, videti domovino svojo, sosebno pa videti Levstika! Čudno se vam bode zdelo, a vender je res: Z večjim hrepenenjem ne hití mladenič dragi svoji naproti, kakor jaz svojemu Levstiku! Ko izstopim, pridem na kolodvor, oziram se po množici zbrani, nič Levstika! Kako je to mogoče! Saj sem mu vender pisal, naznanil dan in uro prihoda svojega! Gotovo je bolan!

Žalosten se napotim sam proti mestu. Ko sem šel nekaj korakov, kar ga ugledam, ki koraka počasi proti meni. Hladán pozdrav! Naj ne bodem hud, ure gredó navzkriž! — Kaj je to posebnega! Ali mene je vender v srce bolelo. Takega vzprejema se nisem bil nadejal, dà, zdelo se mi je, da ga nisem zaslužil! Kàr tù naj že naravnost povém, kako je bilo med Levstikom in menoj. Lepo, ginljivo bi bilo, ko bi govoril o nekem vzornem prijateljstvu med nama; lepo, ginljivo bi bilo, a ne resnično. In resnica me vodi tudi v mojih spominih. Prijateljstvo, katero naju je družilo, bilo je jednostransko. Rekel sem: prijateljstvo, bolje bi bil rekel: ljubezen, to je bila prava, srčna ljubezen! Jaz sem Levstika rad imel, dà, ljubil sem ga, ne pravim: strastno, a prav iz srca sem ga ljubil. On me je čislal, tudi rad me je imel, ne pravim, da ne; a ne tako, kakor jaz njega. Neka stena, ne vidna, ali tolikanj bolj čutna, bila je vedno med nama. Levstik je bil, kakor sem sam v sebi dejal z nekim žalostnim humorjem, jedina moja nesrečna ljubezen. In vender so bila zopet trenutja, ko me je, rekel bi skoraj, strastno objel in poljubil, a potem je bil zopet hladán kakor prej. — Todà nazaj v Ljubljano! Kako sem se veselil na Dunaji lepih pogovorov s svojim Levstikom, ki ga nisem videl toliko časa! Vse bode zopet, kakor prej; ž njim preživim še jedenkrat tiste lepe čase, ki so se mi bili še zlepšali v spominu! Ali človeku ni dano, da bi stopil dvakrat v jedno reko, kakor pravi globokoumni modrijan! Pogovor se ni hotel nikakor ogreti. Levstik je bil čuden, ne neprijazen, hudomušen, ali beseda ni hotela nič prav iz njega. Nerazumno se mi je zdelo zlasti to, da me ni hotel nikakor vèsti v znane domorodne kroge, tudi v čitalnico ne. Vselej, kader sem kàj takega izprožil, obregnil se je nejevoljno: »E, kaj boš!« Čakalo me je še nekaj

neveselega! Prinesel sem bil s seboj pisano knjižico — bile so moje pesmi, komu naj bi jih bil pokazal prej nego njemu? Pod Golovcem sva hodila nekod, ko se ujunačim in mu pomolim knjižico: »Ná, poglej, kaj je to, če so pesmi, káli«. — Nikakega veselja ni bilo videti na obrazu njegovem. Ko ni védel, kaj bi storil s knjižico, prosim ga, naj jo vzame s seboj, pregleda o priliki, pristavi opomnje in opazke, kakor se mu zdi, ter pošlje mi zopet na Dunaj. Spravi jo, nič prav zadovoljen; potem ni bilo več govora o tistih pesmih, ne ustno, ne pismeno, dolgo časa. Čez leto in dan dobil sem, skoraj s silo, knjižico nazaj, táko, kakoršno sem mu bil izročil. In še jedno veselje mi je šlo po vodi. Zdavnaj že sem želel popotovati z Levstikom na Bled, ki ga tako ljubim. Kakó bo tó lepó! z Levstikom na Bledu! kaj si moreš želeti še, srce? Prosil sem ga, rotil — sevéda bi bil jaz za vse skrbel — vse zastonj! Šel sem sam, ali Bled ni nikoli tako malo ugajal mojim očém.

In minila so zopet leta. Živela sva kakor prej; jaz na Dunaji, on v Ljubljani. Meni se je dobro godilo, njemu slabo. Sovraštva, preganjanja mu še ni bilo konec. Prevzel je bil tajništvo pri »Slov. Matici«, mesto, kakor stvarjeno zánj, in zánje on. Delal je, kakor je znal delati samo Levstik. To bi se mu bilo še odpustilo, ali hotel je tudi živeti. Tega pa ne, suhe skorje ne temu človeku! In izpodrinili so ga, izgnali! — In zgodilo se je čudo. Dalo se je pravemu móžu pravo delo v roke! Levstiku se je izročil slovar. Kdor vé, kaj je slovar in je poznal Levstika, reči je moral, da je Levstik res kakor rojen za to imenitno nalogo. Človeku se res zdi, kakor bi bila nebesa v milosti svoji nalašč za to poslala nam Levstika na svet. A to se ni zdelo tako možém, katerim je šla beseda. Bili so kakor otroci, ki ne morejo čakati, da bi bilo jábolko zrelo. Vedno so povprašavali in drezali, kedaj pride vsaj prva črka na svetlo; sploh jim Levstik ni bil po volji. Koliko je treba studij in preiskav za táko delo, o tem niso imeli pojma. Ime »Grimm« bilo jim je pač popolnoma neznano. Jaz véim, kako se je Levstik pripravljaj na to delo, koliko se je učil jezikov in narečij, od bavarskega notri do albanskega, kako korenite so bile njegove preiskave! Dobro mi je znano da so neki učenjaki, jezikoslovci pri nas, kateri imenujejo Levstika z nekim milovanjem, da ne rečem: zaničevanjem, samouka. Jaz pa pravim: Bog nam daj mnogo takih samoukov, ali pa vsaj jednega! Levstik si je bil postavil vzvišen, vzoren smoter s svojim slovarjem; njemu je bil posvečen ves trud, vse življenje njegovo; nánj so merile vse misli njegove in skrbí. Srce mu je bilo navezano nánj, in tisti

čas, ko so ga siloma ločili od njega, bilo je končano pravo življenje njegovo. Ta rana mu je krvavela do zadnjega trenutja. Živel je po tem izbegán, izgubljen, brez pravega smotra, brez veselja. Res, da tega ni kazal očitno, zato je bil premoški, ali jaz sem mu videl na dno srca. To sem posebno spoznal takrat, ko mi je v svojem stanovanji na Dunaji pokazal velik zaboj poln raznoterih spisov ter rekel: »Glej, siromak sem, nič nimam; a tega le, kar tu vidiš, ne dám, če se mi pri tej priči položi dvajset tisoč zlatov«. Bili so zgolj spisi za slovar. In to je bilo rečeno s tako globokim prepričanjem, da bi mu bil verjel najhujši sovražnik!

Ko sem zvedel, da je tá pravi národní mučenik brez podpore, brez upanja v nehvaležni domovini svoji, zdelo se mi je, da je prišla prava prilika, ko se mi uresniči želja, katero sem že dolgo časa gojil. Živeti, delati z Levstikom, izprehajati, pogovarjati se ž njim, kaj si morem želeči lepšega na svetu!

Neki rojaki moji, ne najslabši možje, prigovarjali so mi, dà, prav silili so me, naj začnem izdajati lepoznanški list slovenski. Jaz nisem bil nikoli za taka podjetja, a tisti čas so bile razmere moje tudi take da nisem imel dovolj časa in moči za takó težko nalogo. Vender sem se napósled odločil; mislil sem si: »Morebiti pa bode kaj pametnega iz tega.« In ko je bilo podjetje na trdnem, ko je »Zvon« imel toliko podpore — hvaležen sem za to še sedaj rojakom svojim — da je mogel pošteno ređiti svojega lastnika, poklical sem Levstika — tisti dan je bil jeden najlepših v življenji mojem, — naj mi pride pomagat. In prišel je, ali kar sem želel in nameraval, ni se mi izpolnilo. Ko se mi je zdelo, da je čas, šel sem k njemu na dom ter prosil ga, naj gre malo izprehajat se z menoj. Ko sem ga imel na svoji stráni, rekel sem mu: »Glej, ustanovil sem »Zvon«, toda ne záse; jaz nisem za to. List je bil záte ustanovljen, tvoj je. Toliko imá že zdaj naročnikov, toliko je dobička. Bog daj srečo!« Levstik, da ne! Nikakor ne. — »Zakaj ne?« — »Za teboj jaz ne morem prevzeti in uredovati lista«. — »Prazne besede!« — »Nikakor ne!«

Vse tisto popóludne sva hodila po Lichtensteinovem parku, pa pregovarjala se, da so naju čudno gledali ljudje. Vse zastonj. Silno nejevoljen sem se vrnil domóv. Torej vse zaman! Pa bodi! »Zvon« pa je bil ustavljen; minilo me je bilo vse veselje. Tako mendà ni bil še nikoli list ustavljen, ne ustanovljen. Zakaj pa ni Levstik nikakor hotel »Zvona«? Prišel je bil na Dunaj z namenom, da hoče izdajati humorističen list. Káj sem si jaz prizadel, da bi mu iz glave izbil to nesrečno misel! Vse besede moje so bile bob v steno! Mož je bil

kar zagrizen v to misel. Preveč žolča se mu je bilo nabralo, in Levstik ni lahko odpustil! Napósled sem mu moral celo obljubiti pomoč pri novem listu. Ta pomoč ni bila velika. Kar je mojega v »Pavlihi«, to je naslov sam in pa uvodna pesem v prvi številki.

Čez leto ni bilo ne »Zvona«, ne »Pavlihe«. Dolžnost moja je bila skrbeti za Levstika. Posrečilo se mi je spraviti ga za silo pod streho. V državnega zakonika pisárno je prišel, kjer je delal več let, s konca v mojem, pozneje v svojem imeni. In kako je delal! Jaz sem bil pravi lenuh proti njemu. Delo je bilo njemu veselje, poklic! mene je samo silila dolžnost. Še zdaj ga imajo v pisárni vsi v dobrem spominu. — To je bilo nekaj, za silo; ali treba je bilo kaj zadostnega, stalnega. Tudi to se je posrečilo. Káko veselje je bilo med dunajskimi Slovenci, ko je prinesel »Dunajski časnik« — prvokrat tedaj ni nam bil dolgočasnik — imenovanje njegovo na knjižnico ljubljansko! To je bil zopet lep večer, ko smo — vsa družina je bila zbrana v njegovem imeni — obhajali imenovanje njegovo, a zajedno tudi odhod. Težko nam je bilo res, da ne bomo več videli ljubega Levstika med sábo; a kaj mi! Mož je bil preskrben za vse življenje svoje! Bog mu ga daj še prav dolgo in veselo! — —

Tù sem zopet jedenkrat videl rojake svoje, da sem jih bil vesel — nikoli se mi niso videli tako ljubeznivi, nikoli jih nisem tako rad imel; na obrazih se jim je bralo vsem, kako ljubijo svojega Levstika!

Spremil sem ga v vozu do Badna — treba se je bilo posloviti, ločiti; Levstiku se je milo storilo. — Objame me solzán. V živem spominu so mi še besede, ki sva jih govorila ob slovesi — bile so zadnje! — — »Véš, prijatelj, toliko si storil záme — nikoli pozabil — vse povrnill!« — »Levstik, ali si ti prijatelj moj, ali nisi?« — »Kako moreš tako govoríti!« — »Prijatelj ne posoja prijatelju, ti mi nisi nič dolžan, Bog nê daj!« — »Z Bogom!« — »Z Bogom!« — Nisva se več videla na tem svetu! — —

Več let ni dal glasú od sebe. Pisal sem mu večkrat, prijazno, naj se me vendar časi malo spomni, poroči mi, kako se mu godi, da mi ne bode treba vedno družih povpraševati. Nič odgovora! To me je bolelo, kaj bi tajil? — Še več — naj se tu očitno izpovém za pokoro — bila so trenotja, ko sem začel skoraj dvojiti o značaji, o moštvu njegovem. Nisem ga več nadlegoval z dopisovanjem. Lepo se je maščeval. Ko sem se ga najmenj nadejal, pride mi od njega pismo, in ž njim tristo goldinarjev. Oprostite, čestita gospôda, da govorim tù o novcih — to ní lepo, imenitno, vém. Ali potrebno je tukaj, brez tega bi podoba Levstikova ne bila resnična, popolna

Pravica me sili govoriti. — Sedaj mi je bilo vse jasno! to pismo; ves Levstik je v tem pismu. Bogá hvali s konca, da mu je dal doživeti to trenutje; zdaj more zopet govoriti z menoj. Bral bi vam to pismo, ali ne morem, lahko bi mislil kdó, da hočem samega sebe poveličevati. In vendar poveličuje to pismo najbolj Levstika. Solzé so mi prišle v očí, ko sem je bral. Čez leto mi je prišlo drugo pismo, zdaj je bilo priloženih dvésto goldinarjev. Obljubil mi jih je bil v prvem pismu in poslal sedaj, nič ni pomagalo vse moje protestovanje. Kdor pozna svét, védel bode, kaj je tó; jaz vém. Tù mi morebiti poreče kdó: Vse lepo, ali tega pa ne véš, kaj je morebiti prav o tistem času govoril o tebi po Ljubljani! Vém, vém; slišal sem praviti mnogo čudnih stvarí o Levstiku, morebiti več nego je bilo res. In bodi, da je bilo to vse res, in še več; vse to mene čisto nič ne moti.

Levstik je bil bolan, dolgo je že nosil bolezen svojo v sebi; in to je bila bolezen, ki dela človeka posebno hudomušnega, nezadovoljnega. Napósled se je prijela, kakor je znano, tudi njegovega duhá. Pisava moja, katero je prej tako povzdigoval, bila mu je sedaj mehkužna, neslovanska! Spisov, pesmí mojih prej ni mogel prehvaliti; ko je zapustil Dunaj, preobrnilo se je mahoma vse na slábo. Káj je slovansko? to vprašanje mu je rojilo vedno po glavi. Pravega slovanstva je iskal povsod, v jeziku, v poeziji, v mišljenji in dejanji. In čimbolj ga je iskal, tembolj je bežalo pred njim! Napósled ni mu bilo že nič več slovansko; tudi svoja pisava nel (S tem je Levstik pri nas mnogo zakrivil.) Kedór ne umé té patologične prikazni, temu se bode mnoga stvar kar nerazumna zdela v Levstikovem življenji. In kar je tu posebno žalostno, dà, res tragično: blagi, plemeniti mož, ki je tako iz srca, tako čisto ljubil národ svoj — saj ni imel druge ljubezni — njemu je posvetil vse svoje moči, vse življenje svoje; njemu je zvest ostal, ko ni našel mesta, kamor bi položil glavo, v svoji domovini — ta mož ni bil brez nekega nesrečnega vpliva, zlasti na naš mladi rod, poslednji čas svojega življenja! Tisto nesrečno radikalstvo se je rodilo ne daleč od njega. Ali to naj nam ne kalí nikakor v spominu svetle, jasne podobe tega vzornega možá, možá, kakoršnega jaz nisem videl in ga ne bodem! — —

Završimo! Toliko lepega je podaril Levstik svojemu národu; pesmi njegove so pravi dragi biser; proza njegova čisto zlato. In vendar najlepši dar, ki ga je podaril Levstik domovini svoji, bil je on sam, značaj njegov. Levstik je bil mož; kaj so proti temu vse tiste male hibe in slabosti njegove! Moško je bilo na njem vse: obličje in

hoja, mišljenje in dejanje, govor in pisanje. Podla misel, zvijača ni imela mesta v srci njegovem. Kar je rekel, to je stalo; fraze ni bilo iz ust njegovih, niti iz peresa! Klanjal se ni; ni se mogel, pretrd mu je bil vrat. In kar je največ: Vzglede, kako ljubimo svoj narod, zapustil nam je Levstik, sijajen vzgled, Levstik je bil vzor rodoljubja za vse čase! — Rodoljubje! Življenje nam kaže dve različni vrsti rodoljubov: jedni vpijejo, drugi delajo; jedni se za mizo gosté, drugi strežejo; jedni imajo sad, drugi trud; jednih je mnogo, drugi so redki. Med té, imenoval bi jih tihe rodoljube, ne med óne glasne, spadal je Levstik ves čas življenja svojega in med njimi je bil prvi. Imenoval sem ga »narodnega mučenika«; to ime mu ostani! Med narodne svetnike-mučenike zapišimo Levstikovo ime. Solnca potrebuje plemenita rastlina, da se veselo razvija; solnca je imel Levstik premalo v življenji; od tod, kar je neveselega, trpkega na njem. Predno sklenem, še jedno besedo v svojem imeni:

Levstik! — Če gledaš z jasnih svojih višav, s poštenim svojim, ljubim obličjem, dôli na nas, ki smo zbrani nocoj v tvojem imeni; náme, ki se te v ljubezni in hvaležnosti spominjam pred svojimi rojaki: jaz sem te tako rad imel od tistega trenutja, ko mi je mati moja prvič te pokazala: »Rétinski« — a ti mi nisi izpolnil zadnje prošnje moje! Glej, ko sem si gradil hišico svojo, nisem zabil tebe. Pod streho gori se je zidala prijazna sobica, nekako taka, kakor tista tvoja v Rétijah, kjer si tako pridno pisal in pušil. Namenjena je bila tebi. Ko je bilo vse gotovo, pisal sem ti: Pústi vse ter pridi in živi z menoj; skupaj, prijatelj, preživiva dní, kar nama jih ostaje. V življenja svojega večerni zarji hočeva izprehajati se družno, pogovarjati se prijazno. Pod jedno streho končajva svoje dni! Nič nisem dobil povoljnega odgovora; vender sem upal in čakal! Zdaj je vse minilo! — Nobene želje nimam več záte. Pač, še jedno: Národ tvoj, ki si ga ljubil takó, ki si mu posvetil vse: ljubezen svojo vso in svoj trud, svojo srečo in življenje svoje — ta národ naj te spozna in čestí, kakor si vreden. Posnema te naj in vodijo naj ga povsod zlate besede tvoje:

»Skrbi záse, ljubi brata,
Dvigni ga, odprl mu vrata,
In sodnik naj bo srcé!«

